

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.088
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Зеліско Аллі Володимирівні*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидатки юридичних наук, професорки,
члена-кореспондента Національної академії правових наук України
Борисової Валентини Іванівни
на дисертацію Сулими Андрія Петровича на тему:
«Диспозитивність в локальній корпоративній правотворчості»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертація Андрія Петровича Сулими «Диспозитивність в локальній корпоративній правотворчості» є важливим і актуальним науковим дослідженням як з практичної, так і з теоретичної точок зору. Це обумовлено тим, що удосконалення механізму правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах повинно ґрунтуватися, на відповідній концептуальній основі, що змушує законодавця, наближати законодавство у сфері здійснення прав учасників корпоративних правовідносин до законодавства ЄС, застосовуючи оптимальні моделі та підходи щодо їх регулювання у вітчизняному законодавстві.

Як свідчить практика, проблема наявності значної кількості прогалин у правовому регулюванні суб'єктів конкретних правовідносин, а корпоративні правовідносини не є винятком, вимагає індивідуалізації правового регулювання, що може вирішуватися і через правотворчість самих суб'єктів. Аналіз існуючих наукових досліджень відносно проблеми правотворчості в корпораціях, дозволив пошукувачу виявити, що саме цим питанням науковцями приділяється недостатня увага, що і обумовило вибір теми дослідження. Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що в

роботі проаналізовані наукові праці не лише спеціалістів в галузі цивільного права, а й суміжних галузей права.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають належний ступінь обґрунтованості, що свідчить про належне опрацювання дисертантом відповідного емпіричного матеріалу, нормативно-правових актів України, законодавства інших держав, судової практики, наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених.

Дисертантом використовуються як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи пізнання. Діалектичний метод забезпечив всебічний аналіз правової природи і змісту локальної корпоративної правотворчості як виду правотворчості. За допомогою системного методу та методу аналізу досліджено питання правової природи локальних корпоративних актів, засновницьких та корпоративних договорів як форм вираження локальної корпоративної правотворчості. Через використання формально-юридичного та догматичного методів розкрито стан і якість цивільно-правового регулювання локального регулювання корпоративних відносин. Як результат, за допомогою прогнозування сформульовані рекомендації і пропозиції з удосконалення чинного законодавства у сфері локального регулювання корпоративних відносин, зокрема договірних їх регулювання.

Дисертаційне дослідження базується на системному і комплексному підході та характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Фундаментальність та комплексність роботи виявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертантом предмету дослідження.

Дисертаційне дослідження А.П. Сулими за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації відповідає поставленим завданням, об'єкту та предмету дослідження та складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 222 сторінки. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини цивільного права, зокрема корпоративного права, у цій сфері є вагомими і вдало викладеними. Текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження є кваліфікованою науковою працею, в якій запропоновано нові загальнотеоретичні положення та висновки, розроблено рекомендації із вдосконалення правового регулювання локального регулювання корпоративних відносин.

У **Розділі 1 «Загальнотеоретичні засади диспозитивності в локальній корпоративній правотворчості»** дисертантом розглянуто диспозитивність як провідну категорію цивільного права, а також диспозитивність як принцип локальної корпоративної правотворчості.

Слушним та обґрунтованим є висновок автора про те, що диспозитивність, як провідна категорія цивільного права, виступає базовим принципом, засадою цивільного права, що втілюється через диспозитивний метод правового регулювання цивільних відносин. При цьому ключовим елементом практичного вираження диспозитивності є диспозитивні норми права (с. 58-59).

Обґрунтованою є позиція, що необхідність здійснення локальної корпоративної правотворчості обумовлюється прямою вказівкою законодавця, диспозитивними нормами та потребою у регулюванні вузького кола відносин на рівні окремої корпорації. Вірно відмічається, що корпоративному законодавству також притаманна загальна приватноправова прогалінність, що

обумовлює необхідність заповнення прогалин через локальну корпоративну правотворчість (с. 59).

Варто підтримати пропозицію дисертанта щодо розширення диспозитивності в локальній корпоративній правотворчості шляхом надання можливості учасникам корпоративних відносин, приймати локальні корпоративні акти при умові, якщо це не суперечить суті цих відносин і коли на це відсутня законодавча заборона (с. 60).

Розділ 2 «Теоретико-правова характеристика локальної корпоративної правотворчості» присвячений дослідженню еволюції розвитку та сучасного стану правового регулювання локальної корпоративної правотворчості, аналізуються поняття і ознаки локальної корпоративної правотворчості та форми її вираження.

Автором систематизовано сучасні підходи щодо визначення суб'єктів недержавної правотворчості. Викликає науковий інтерес підхід автора щодо визначення локальної корпоративної правотворчості та її ознак (с. 88-90), а також виокремлення форм вираження локальної корпоративної правотворчості (с. 113).

У **Розділі 3 «Прояв диспозитивності у формах вираження локальної корпоративної правотворчості»** дисертантом розглядається статут як основна форма вираження локальної корпоративної правотворчості, також аналізуються інші локальні корпоративні акти. Піддано аналізу засновницькі та корпоративні договори, що виділяються як форми вираження локальної корпоративної правотворчості.

А.П. Сулима, щодо ролі локальних корпоративні акти, що забезпечують внутрішнє регулювання діяльності корпорації, зазначає, що законодавче регулювання щодо ТОВ та ТДВ сьогодні абсолютизує роль статуту, як ключового локального корпоративного акту. При цьому інші локальні корпоративні акти приймати можна тільки з окремих питань, зокрема щодо органів товариства (с. 185). Водночас у АТ Закон передбачає можливість прийняття цілого ряд локальних корпоративних актів, прийняття яких є

необхідним для нормальної діяльності товариства. Як вказується, законодавче регулювання щодо АТ, зокрема в частині положень, що стосуються локального регулювання, містить також окремі недоліки (с. 185). Щодо фермерських господарств відмічається, що у них можливість локальної корпоративної правотворчості через прийняття інших, відмінних від статуту, локальних корпоративних актів практично відсутня (с. 162).

Вірно зазначається, що корпоративний договір, як основний прояв диспозитивності в українському корпоративному законодавстві, має цілий переваг порівняно зі статутом товариства. Серед іншого, він відрізняється гнучкістю, що дозволяє швидко й адаптивно регулювати унікальні обставини взаємодії між учасниками, а також дозволяє встановити оптимальні способи відповідальності для сторін корпоративного договору (с. 167). Також виділяються положення корпоративного законодавства, які потребують вдосконалення (с. 186-187).

Науковою оригінальністю та значимістю відзначаються й інші висновки та положення дисертаційної роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки правового регулювання локальної корпоративної правотворчості, цивільно-правового договірному регулювання корпоративних відносин; у правотворчості – з метою застосування отриманих результатів для удосконалення чинних законодавчих актів, які регулюють корпоративні відносини; у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Цивільне право України», «Корпоративне право України», «Корпоративне управління», а також спеціальних дисциплін цивільно-правового циклу.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертації відображено у 10 наукових публікаціях, з яких: 4 - наукові статті у яких опубліковані основні наукові результати дисертації у виданнях, що входять

до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 - тез доповідей на науково-практичних конференціях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. В дисертаційній роботі Сулими А.П., а також в публікаціях автора за темою дисертаційного дослідження не виявлено ознак академічного плагіату чи інших порушень вимог академічної доброчесності. При опрацюванні чинного законодавства України, законодавства іноземних держав, наукових праць та матеріалів правозастосовної практики України наявні посилання на відповідні джерела інформації. У дисертаційній роботі надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. В цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю та підтримуючи більшість висновків до дисертації та положень, які мають ознаки наукової новизни та виносяться на захист, звертаємо увагу на окремі положення та спірні позиції, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час публічного захисту дисертації. Найбільш суттєвими з таких положень та позицій є наступні:

1. Однією із ознак локальної корпоративної правотворчості визначається те, що це діяльність, яка здійснюється в певному, визначеному законом та/або суб'єктами правотворчості, порядку (с. 112, 190). Разом з тим, у самому тексті роботи не розкривається, що має пошукувач на увазі під «порядком, визначеним законом та/або суб'єктами правотворчості».

У зв'язку з цим вважаємо, що потребує окремого пояснення, що саме мав на увазі дисертант, виокремлюючи дану ознаку як одну із ознак локальної корпоративної правотворчості.

2. Автором доводиться доцільність визначення у корпоративному законодавстві переліку питань, щодо яких товариство та треті особи можуть бути стороною корпоративного договору та окреслення загальних меж щодо

прав та обов'язків, які вони можуть мати у випадку укладення договору щодо відповідних питань (п. 5 новизни, с. 22). Одночасно така пропозиція потребує додаткового розкриття та деталізації в частині визначення, зокрема, випадків, коли товариство та треті особи можуть виступати стороною корпоративного договору.

3. Підтримуємо необхідність врахування європейського досвіду правового регулювання корпоративних відносин. В цьому контексті важливо звернути увагу, що у тексті роботи здійснено дослідження еволюції законодавства Англії, Німеччини, Франції та США, а також проведено аналіз актуального регулювання, зокрема окремих проблемних аспектів регулювання, іноземного законодавства (Бельгія, Велика Британія, Гонконг, Німеччина, США). Також, при аналізі корпоративних договорів, окремо вказується на необхідність визначення шляхів та напрямків зближення сучасного договірного права України та договірних права європейських держав (с. 162). Тому, враховуючи, що одним із напрямів розвитку національного законодавства України є його гармонізація із правом Європейського Союзу, звертаємо увагу, що, попри аналіз законодавства окремих держав-членів ЄС, у дисертаційній роботі не деталізується, які саме положення права ЄС варто імплементувати в національне законодавство України для покращення правового регулювання корпоративних відносин.

Разом з тим, зазначені вище зауваження та дискусійні положення роботи не знижують в цілому високого наукового рівня дисертаційного дослідження А.П. Сулими.

Загальний висновок. Дисертація Сулими Андрія Петровича на тему «Диспозитивність в локальній корпоративній правотворчості» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для науки цивільного права, приватного права в цілому та правозастосовної практики. Дисертація Сулими А.П. виконана і оформлена відповідно до вимог, передбачених «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341).

Здобувач Сулима Андрій Петрович заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

кандидатка юридичних наук, професорка,

професорка кафедри цивільного права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

член-кореспондент Національної академії

правових наук України В. Борисова

Підпис *Борисової В.І.*
Засвідчую
Нач.ВК *[Signature]*
08.01.2024 р.